

ÇALMANIN ANTROPOLOJİSİ: AVCI-TOPLAYICILARDAKİ “HOŞGÖRÜLEN HIRSIZLIK” PRATIĞİNİN MADDİ VE DAVRANIŞSAL ARKA PLANI

Muhsin ALTUN*

Gönderim/Received: 25 Kasım/Nov. 2015
Kabul/Accepted: 25 Nisan/April 2016

Öz

Bu çalışma, hoşgörülen hırsızlığın kaynak dağılımı bağlamında meşru bir pratik olarak üzerinde yükseldiği kültürel-ekolojik temelleri ve davranış örüntülerini göstermeyi amaçlamaktadır. Bu alandaki son çalışmalarda yer alan başlıca bulguların diyalektik materyalizmin öngörülerıyla birleştirilerek değerlendirilmesi, hem hoşgörülen hırsızlığın hem de “kamu malı” statüsünün arkaik formlarının benzer maddi koşullar altında ortaya çıktığını ileri sürmemizi olanaklı kılmaktadır. Azalan marjinal fayda yasasına dayanılarak, hırsızlığın küçük ölçekli gruplardaki gıda paylaşımının uygunluk düzeyi ile ilgili olduğu durumlarda hoşgörülendiği ileri sürülmüştür. Öyleyse bu durumun özellikle bekaları büyük ölçüde tek bir kaynağa bağımlı gruplar için geçerli olduğunu düşünebiliriz. Avcı-toplayıcılarda temel geçim kaynağını temsil eden büyük av hayvanlarının etine, tedarike katılmayanlar dahil grup üyeleri arasında “eşit” olarak paylaşılacak şekilde değer atfedilir. Dolayısıyla üretici güçlerin bulunduğu aşamanın, tedarikçileri belirli gıdaların dağıtımını kontrol etmekten alıkoyan, hoşgörülen hırsızlık gibi bir dizi davranış örüntüsünü koşullandırdığı varsayılabilir. Öyleyse bu gibi gıda maddeleri grup için “kısmi kamu malı” muamelesi görecektir. Avcı-toplayıcılardaki hoşgörülen hırsızlık pratiğinin incelenmesi bize şunları da göstermiştir: Merkezileşmiş bir siyasal örgütlenmesi bulunmayan bu küçük ve karmaşıklık derecesi düşük topluluklar, temel kaynakların çatışmasız olarak dağıtımını konusunda iyi bir bilgiye sahiptirler. Geçim

* Doktora öğrencisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı | muhsin.altun@hazine.gov.tr

sistemleri ilkel olarak depolamadan çok paylaşıma hizmet eder şekilde çalışır. Bu sayede evrimsel sürecin ürettiği avcı-hırsız dengesi içerisinde binlerce yıldan beri ayakta kalmayı başarmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Hoşgörülen hırsızlık, kamu malı, gıda paylaşımı, avcı-toplayıcı.

The Anthropology of Thievery: The Material and Behavioral Background of the “Tolerated Theft” among Hunter-Gatherers

Abstract

This article aims to demonstrate the behavioral patterns and cultural-ecological grounds on which tolerated theft raised as a legitimate practice within the context of resource distribution. Consideration of the main findings of recent studies in the field in combination with the predictions of the dialectic materialism allows us to suggest that both tolerated theft and archaic forms of “public good” status were emerged under the similar material conditions. Based on the law of diminishing marginal utility, it is argued that theft is tolerated when it is concerned with the optimality of food sharing in small-scale groups. We then suggest that this is true especially for the groups of which their survival is highly dependent on a single resource. Among hunter-gatherers, meat of big games representing staple resource of subsistence is valued in a way that it is shared “equally” among group members including those who did not participate in its acquisition. It can therefore be assumed that existing level of the productive forces entails some behavioral pattern like tolerated theft that make acquirers unable to control the distribution of certain food items. Such food items are then treated as “partial public goods” for the group. Examination of the tolerated theft practice in hunter-gatherers also shows us the followings: These small-sized and less complex communities lacking centralized political organisations have a good knowledge of distribution of the staples without falling into conflict. Their subsistence system principally operates to serve “sharing” rather than storage. Thus, they have survived for thousands of years within an equilibrium mix of hunters and scroungers produced by the evolutionary process.

Key Words: *Tolerated theft, public goods, food sharing, hunter-gatherer.*

Giriş

“İlkel” toplulukların günlük yaşamıyla ilgili çalışmaların daha çok beslenme ve geçim örüntüleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Oysa varlık sürdürme çabaları salt gıdanın kendisiyle ilgili değildir; kaynakların, teknolojinin, toplumsal-siyasal örgütlenmenin ve yerleşim örüntülerinin de dahil olduğu karmaşık bir sistemdir. Sistemin işleyişini yöneten yasaların kavranması ise insan davranışlarının ve bu davranışların *maddi* temellerinin incelenmesini zorunlu kılar.

Hırsızlık ve hoşgörü ilkel toplulukları betimleyen *kültürel-antropolojik* olgulardan biridir. Modern anlamda “üretim”in, Marksist anlamda “artık”ın bulunmadığı tarih-öncesi toplulukların çoğunda hırsızlık meşru bir eylem olarak tanınmış ve kabul görmüştür. Hatta başlangıçta grup-İçi kaynak dağılım sürecinin hırsızlık pratiğini de koşullandıran bir *kültürel ekoloji*¹ üzerinden yönetildiğini söylemek mümkündür. Hırsızlığın ilkel topluluklarda salt “kriminal” bir olgu şeklinde başlamadığını varsayan bu çalışma, onun meşru bir eylem olarak doğuşunu koşullandıran *maddi* güçlerin ve bunların insan davranışlarıyla etkileşiminin “kültürel-materyalist” bir perspektiften gösterilmesini amaçlamaktadır.

İlkel topluluklardaki gıda paylaşım örüntülerini açıklamaya girişen modellemeler ve saha çalışmaları, bu toplulukların varlıklarını binlerce yıl nasıl sürdürebildikleri konusunda önemli ipuçları vermektedir. Çalışmamızda, bu alandaki belli başlı literatüre ait bulgular hoşgörülen hırsızlık pratiği bağlamında tanıtılmakta, maddi hayatın üretim tarzının insan bilinci üzerindeki koşullandırıcı etkisinden yola çıkan diyalektik materyalizmin öngörülerini hangi kapsamda doğruladıkları irdelenmektedir. Metinler arası okumalarla desteklenen bu yöntem, ilkellerdeki hırsızlığı hoşgören davranış örüntüleri ile temel geçim kaynaklarına “kamusal” değer atfeden davranış örüntülerinin benzer maddi temeller üzerinde yükseldiğini öne sürmemizi olanaklı kılmaktadır.

Çalışmanın hareket noktasını oluşturan “İlkel topluluk”, merkezi bir siyasal örgütlenmeye sahip olmayan kültürleri ifade eder. İlkel topluluğun belirleyici koşulu, kamusal ve egemen bir gücün yokluğudur (Sahlins, 2010: 184). Dolayısıyla ilkelleri “devletsiz topluluklar” olarak da adlandırabiliriz. Barbarlığın “yukarı” aşamalarında ortaya çıkan şeflikler bu toplulukların varabileceği siyasal sınırı belirler. Yine de kullanımının uygunluğu konusundaki tartışmalardan dolayı bundan böyle “İlkel topluluk” yerine bu topluluklardaki gıda tedarik keyfiyetine gönderme yapan “avcı-toplayıcı” terimini yeğleyeceğiz.

Geçim stratejisinin “yabani” gıda kaynaklarının tedariki ve kullanılmasına dayalı olduğu kültürleri temsil eden avcı-toplayıcıları “toplum” değil “topluluk” olarak nitelendirmek daha uygun görünmektedir.²

¹ Steward’ın (1958) geliştirdiği kültürel ekoloji terimini, bir toplumun kendisini çevreye “uyarlama” süreçleri ve bu uyarlamaların toplumsal dönüşümler üzerindeki etkilerinin bütünü anlamında kullanıyoruz.

² “Topluluk” terimini, karar verme ve eyleme geçme süreçlerinde yüz yüze ilişkilerin geçerli olduğu, yerellik (locality) bakımından “toplum” terimine göre daha somut insan birlikteliklerini temsil etme potansiyeline atfen *sosyolojik* bir birim olarak kullanmayı yeğledik.

Toplumsal karmaşıklık düzeyi bakımından farklılıklar gösterebilir de bu kültürlerin *üretim* açısından ayırt edici özelliği, faydalanılan yabancı türlerin yeniden üretimi üzerinde doğrudan insan kontrolünün bulunmamasıdır (Sutton ve Anderson, 2010: 133). Avcı-toplayıcılar kaynak dağılımındaki yerel dalgalanmalara göçebe yaşam tarzı ile karşılık vermişlerdir.

Büyük av hayvanları, “öldürme” eylemiyle olan dolaysız ilişkileri yanında, muhtemelen elde edilmelerindeki güçlükler ve yüksek besleyici özelliklerinden dolayı avcı-toplayıcıların ekonomik anlamda en çok değer verdiği kaynaktır.³ Varlık sürdürme çabalarındaki merkezi konumu nedeniyle avcı-toplayıcı toplulukların *kamusal* değer attettiğini varsaydığımız “av eti” bu topluluklardaki hırsızlığın hedef nesnesidir. Hedef nesne üzerindeki çekişmenin yarattığı avcı-hırsız dikotomisi, avcı-toplayıcı geçim sisteminin ve bununla ilişkili davranış örüntülerinin merkezinde yer alır.

Avcı – Hırsız Dikotomisi

Antropolojik anlamda hırsızlığı, basitçe bir kaynağın sahip olanlardan (haves) olmayanlara (have-nots) transferini sağlayan davranış örüntülerinin bütünü olarak tanımlayabiliriz. Buradaki “transfer” sözcüğü kaynağın *komünal-kamusal* karakterine gönderme yapar. “Kamu malı” terimi günümüzde belirli kaynaklar üzerindeki devlet kontrolünü çağırırsa da avcı-toplayıcılar için kaynakların herkesin erişimine açık olmasını ifade eder. İlkelerin en bilinen temsilcileri olan avcı-toplayıcı topluluklarda bu kaynak çoğunlukla bir “av”dır. En eski toplumsal normların av etinin paylaşımına ilişkin olması bunu doğrular. Büyük av hayvanlarının avcıya değil topluluğun bütün üyelerine ait sayılması neredeyse evrensel bir ilkedir. Et dağıtımının bedavacıları (free-riders)⁴ dışlamadığı durumlarda büyük hayvanların eti daha çok bir kamu malı gibi muamele görür (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 59).

Kuşkusuz herkes avda aynı ölçüde başarılı olamaz. Örneğin günümüzün Aché (Paraguay) topluluğunda avcılar avlandıkları günlerin %40’ında kampa eli boş dönerler. Hatta Hadza (Tanzanya) gibi büyük av hayvanları ile

³ Kuşkusuz av hayvanlarına atfedilen değer salt ekonomik olduğu öne sürülemez. Bir ekosistemdeki *faunal* öğelerin totem, tabu ve büyü ile ilişkili ritüel ve pratiklerin doğuşundaki rolü çalışmamızın kapsamı dışındadır.

⁴ Bir bedel ödemediği halde kamu malının sunumundan faydalanan bireyler. Modern ekonomilerde saf kamu mallarının bütün yurttaşlara eşit sunumu *free-riders* sorununa yol açarken, avcı-toplayıcılarda kaynak dağılımındaki kamusal *arablama* pratiğini koştandırır. Bazı yazarlar (örn. Isaac, 1978; Vickery ve diğer., 1991) hırsızlık yerine arablama terimini kullanmaktadır.

beslenen çağdaş avcı topluluklarda bu oran %97'ye kadar çıkar (Kaplan ve Gurven, 2005: 77). Keza, Siriono (Bolivya) topluluğunda bir avcı av zamanının en az %25'inde kampa ya eli boş olarak ya da ailesine bile yetmeyecek bir avla döner (Holmberg, 1950: 91). Topluluğu barındıran ekosistemin *taşıma kapasitesi*⁵ bireyler arası bilgi-beceri farklılıkları ile birleştiğinde, daha başlangıçta varlık sürdürme çabasının doğasına gömülü bir eşitsizlik durumu yaratır.

Bu durum, bedavacılarla aç ve başarısız avcılarını başarılı avcılarının elindeki kaynakların bir kısmını “araklama” (scrounging) yönünde motive eder. Bireyin, elindeki kaynağın araklanmasına vereceği tepkinin yönünü ise kaynağın marjinal faydası belirler. Tepkinin karşı koymama veya sessiz kalma yönünde olduğu durumlar, antropoloji literatüründe “Hoşgörülen Hırsızlık” veya “Edilgin Paylaşım” olarak adlandırılır. Her iki terim de kaynak sahibinin “gözü önünde” icra edilen, şiddet veya cebir içermeyen bir çalma eylemine gönderme yapar.

Kuramsal Arka Plan

Gıdanın aktif ve pasif paylaşımı insan türüne özgü nitelikler taşır. Diğer memelilerde anne ve çocuklar arasındaki gıda paylaşımı emzirme dönemi ile sınırlı kalırken, insanlarda bu dönem yetişkinliğe kadar hatta -geleneklerin gücüne bağlı olarak- yaşam boyu sürebilir (Kaplan ve Gurven, 2005: 75). Türümüzün yakın akrabaları olarak kabul edilen primatlarda böylesi paylaşım örüntülerine nadiren rastlanır. Ayrık bir vaka olarak, Tanzania'nın Gombe Ulusal Parkı'ndaki maymunlarda gözlenen benzer davranışları, Isaac (1978: 113) hoşgörülen hırsızlık olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, insanlardaki toplumsal mübadele sisteminin *aktif paylaşım* üzerinden karakterize edildiğini savunan Isaac, primatlardaki hoşgörülen hırsızlığı da aktif paylaşımın öncüsü olarak görür. Jaeggi ve van Schaik'ın (2011: 2126) incelemeleri ise primatlardaki gıda transferlerinin büyük çoğunluğunun (pek çok türde %95'ten fazla) bezdirmeye dayalı hoşgörülen hırsızlık yoluyla gerçekleştiğini göstermiştir.

Hoşgörülen hırsızlık kuramı, “mübadele”nin kökenlerini analiz etmeye girişen Blurton Jones (1984) tarafından ortaya atılmıştır. Bireyler arası gıda transferinin kökenini hoşgörülen hırsızlığa dayandıran Blurton Jones'a göre, hırsızlık bir kez başlamakla “karşılıklı diğerkâmlık” (reciprocal altruism) ve paylaşımın gelişmesi için gerekli koşulları oluşturur. Bir başka deyişle, “çalmak” antropolojik açıdan “vermek”ten önce gelir.

⁵ Taşıma kapasitesi, belirli bir ekosistemde, belirli bir zaman diliminde desteklenebilecek bir türe ait bireylerin azami sayısının ölçümünü ifade eder (Sutton ve Anderson, 2010: 48).

Eğer bireyin elindeki kaynaklar “büyük” ise ve diğerleriyle eşzamanlı olmayan bir şekilde edinilmişse, topluluğun geri kalan üyeleri için potansiyel tüketim değerine sahip demektir. Bu durumda, topluluk üyelerinin kaynak sahibinin cömertlik gösterip eldekilerin bir kısmını kendileriyle paylaşmasını beklemesi gerekmez. Kaynakların herkes tarafından eşzamanlı olarak edinildiği, herkesin şansının yaver gittiği durumlarda ise hiç kimsenin edinimi diğerleri için çalmaya değer bir parça (portion) değildir.

Hoşgörülen hırsızlık kuramının temel öncülü, belirli kaynakların bireye sağladığı marjinal faydanın azalan bir eğilimde olmasıdır.⁶ Örneğin avdan başarıyla dönmüş bir avcı için müteakip porsiyonların sağlayacağı *fayda*, ilk porsiyonun sağladığı faydadan daha düşüktür. Eğer başarısız avcılar bu avdan parça kapmaya yeltenirse, biz *uygar* insanlar av sahibinin buna direnmesini bekleriz. Oysa avcı-toplayıcı topluluğun üyeleri bizim beklentilerimizle uyumlu olmayan davranış örüntülerine sahiptirler.

İlave porsiyonlar için hırsıza direnmenin maliyetinin, kaynak sahibinin bu ekstra porsiyondan sağlayacağı faydadan büyük olduğu noktada hırsızlık hoşgörüyü hak eder. Hoşgörülen hırsızlığa konu olan kaynaklar “kamu malı” statüsünün habercisidir. Bu kaynaklar, karşılığında bir şey ödemeyen veya geri vermeyenler tarafından tüketilebilir. Çünkü bireyler çatışmanın maliyetini göze almadan savunmasız durumdaki kaynakların yürütülmesine engel olamazlar. Kontrolün ve savunma kabiliyetinin bulunmadığı veya sınırlandırıldığı koşullar hırsızlığı meşru kılar.

Blurton Jones’un hoşgörülen hırsızlık kuramı, savunulabilirliğin (defensibility) ekonomisinin avcı-toplayıcılarda kaynak sahipliğini nasıl pazarlık konusu haline getirdiğini ve/veya muğlaklaştırdığını göstermesi açısından önemlidir.

Hemen belirtelim ki buradaki “hırsızlık” sözcüğü, bizim uygarlıkçı bakış açımızı yansıtır. Gerçekte var olan, hırsızlığın ve hırsızın yokluğudur. Keza, hoşgörülen hırsızlık kavramı da elde edenin kaynağın mutlak sahibi olduğu yargısına götürmemelidir. Kavram özü itibarıyla bireylerin iyi tanımlanmış mülkiyet ilişkilerinin yokluğunda karşı karşıya geldikleri bir al-ver (trade-off) düzenini ifade etmektedir. Böyle bir düzende biriktirebileceğiniz şeylerin değeri, başka herkesin sahip olduğu şeylere bağlıdır (Hawkes, 1993: 347). Bir başka deyişle, avcı-toplayıcılarda hırsızlık *kriminal* bir vaka olarak değil kişiler arası toplumsallığın ve varlık sürdürme çabalarının doğasıyla ilişkili bir pratik olarak işler.

⁶ Blurton Jones’un kuramı, Neoklasik değer kuramının temelini oluşturan “Azalan Marjinal Fayda” yasasından yararlanmaktadır. Buna göre, bir maldan tüketilen miktar arttıkça o malın tüketiminden sağlanan marjinal fayda azalma eğilimi gösterir.

Hoşgörülen hırsızlık tarihsel olarak avcı-toplayıcı topluluklarda gözlenmekle birlikte, onların geçim sistemini damgalayan yegâne pratik değildir. Kaynak transferi ve gıda paylaşımının bazı türleri hoşgörülen hırsızlıkla açıklanabilirse de bu topluluklardaki grup-içi gıda transferlerinin en önemli kısmı karşılıklı diğerkâmlık pratiği üzerinden gerçekleştirilir (Gurven, 2004: 367). Avcı-toplayıcı ve bahçe tarımcısı topluluklara ilişkin veriler, birinin elde ettiği ve ardından diğer hane halklarına transfer edilen gıda hacminin ilk çiftçi toplumlardakine göre daha büyük olduğunu göstermektedir (Bowles ve Choi, 2013: 8831). Bu transfer süreci özellikle sabit üyelere sahip küçük gruplarda ve yakın akraba gruplarında hırsızlığın yokluğunu destekler şekilde işler (Vickery ve diğer., 1991: 861). Keza, marjinal faydanın doğrusal veya artan eğilimde olduğu durumlarda da hoşgörülen hırsızlık üzerinden bir gıda transferi mümkün olmayacaktır.

Karşılık beklemeden paylaşımında bulunmayı ifade eden diğerkâmlığın “karşılıklı” olması çelişki gibi görünebilir. Gıda paylaşımı karşılık beklemeksizin yapılır, alanın karşılık vermesi örtük bir beklentidir. Diğerkâmlık paylaşımının karşılıklılığı, gruptaki herkesin elde ettiği şeyi paylaşması yönündeki genel toplumsal beklenti ile güvenceye alınır. Buna uymayan davranışların yaptırımı ayıplanma veya dışlanmadır. Gıdanın karşılıklı olarak gidip gelmesi, “alan el - veren el” hiyerarşisinden çok taraflar için simetrik bir “arasında” ilişkisi yaratır.⁷

İlkel insanı hemcinsinin talepkâr/tacizkâr duruşuna karşı edilgin bir pozisyon almaya zorlayan başlıca neden, bize *açlık dürtüsü* gibi görünmektedir. Açlık dürtüsünün tatminine yönelik çabaların sıklıkla sonuçsuz kaldığı durumlarda, topluluğa gıda tedariki ile ilgili kaygılar egemen olacaktır. Aksi takdirde kaynak sahibinin fayda-maliyet oranı, diğer aç avcılar tarafından hırsızlığa göz yummayı en akılcı seçenek haline getirecek şekilde manipüle edilemezdi. Rıza ve/veya karşılıklılığın bulunmadığı durumlarda kaynak transferinin şiddet ve cebir olmaksızın gerçekleşmesini “açlığın kaldıraç etkisi” olarak da tanımlayabiliriz.

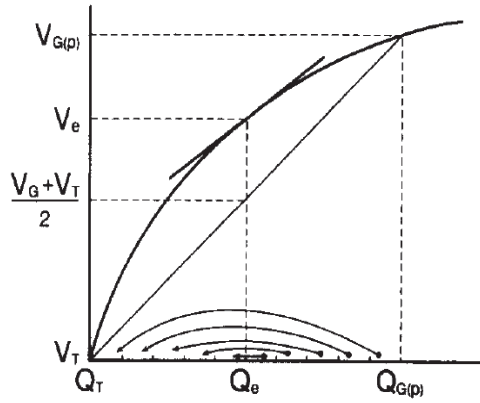
Holmberg’in (1950: 92-98) gıda güvencesini sağlamakta diğer avcı-toplayıcılara göre başarısız görünen Siriono topluluğunda gözlemediği ve “açlık hüsrani” olarak adlandırdığı koşullarda, açlık dürtüsü topluluğun alışkanlık ve geleneklerini biçimlendiren baskın bir motive edici güce dönüşür. Bir toplumun uğraşmak zorunda olduğu en kritik sorun gıda için yeterli güvencenin sağlanması olduğunda, gıda arayışındaki şans faktörleri kültür ve davranışı etkilemede diğer pek çok topluma göre daha ciddi rol

⁷ Çalışmamızın kapsamı dışında kalan “karşılıklı” (reciprocal) alıp verme davranışının türleri ve bu davranışları yöneten ilkeler için bkz. Sahlins (2010).

oynamaktadır. Holmberg, Siriono topluluğunda din, büyü, doğum, ölüm, evlilik, ergenlik vb. pratiklerle ilgili ritüellerin “gelişmemiş” olmasını açıklık dürtüsünün tatmininde yaşanan hüsrarla ilişkilendirir. Gıda ile ilgili herhangi bir ritüel ve görgü kuralının bulunmayışı özellikle anlamlıdır.

Kaynak Transferinden Hırsızlığa Giden Yol

Kaynak transferinin hangi noktadan itibaren hırsızlık sayılıp direnişle karşılaşacağı konusunda Winterhalder (1996) bir marjinal model geliştirmiştir. Model, kaynak transferlerinin fayda ve maliyetlerinin bireysel ve kolektif değeri nasıl etkilediğini biçimsel (formel) olarak göstermektedir. Modeldeki en basit senaryo, fikir vermesi açısından aşağıda özetlenmiştir:

Grafik 1. Winterhalder'in Hoşgörülen Hırsızlık Modeli (Senaryo A). Model marjinal değer ve kaynakların mübadelesinin toplam marjinal fayda eğrisi üzerinden gösterimine dayanır. Yatay eksen “bölünebilir”, çekişmeye konu bir porsiyonun (p) miktarını (Q); dikey eksen kaynağın bireyler için değerini (V); yatay eksen üzerindeki eğimli oklar ise kaynak transferinin sayısını ve yönünü gösterir.

Diyelim ki T (Taker) ve G (Giver) adlı iki avcı olsun. Avdan döndüklerinde avcı T hiçbir şeye sahip değildir ($Q_T = 0$), dolayısıyla kaynak değeri sıfırdır ($V_T = 0$). Avcı G ise [$V_{G(p)}$] değerinde bir kaynak paketine sahiptir [$Q_{G(p)}$]. Doğal olarak, avcı T için bu paketin (p) marjinal porsiyonlarının değeri avcı G 'nin pakete atfettiği değerden daha yüksektir. Bu durumda aradaki dengesizliğin giderilmesi için T 'nin, G 'nin elindeki paketin bir kısmını araklaması gerekecektir. Acaba ne kadarını? Avcı G nereye kadar bu hırsızlığa göz yumabilir?

Grafikten görüleceği gibi, Q_e ile $Q_{G(p)}$ arasındaki bölgede avcı T için çalmak meşrudur. Beşinci paketin de transferiyle Q_e noktasında denge (e) sağlanmış olur. Sonuçta, çekişmeye konu paket iki eşit parçaya bölünür: [$Q_e = Q_p/2$]. G 'nin maruz kaldığı değer kaybı ($V_G - V_e$), T 'nin elde ettiği

değerden ($V_e - V_T$) azdır. Daha önemlisi şudur: İki birey için hoşgörülen hırsızlıktan sonraki toplam değer ($2V_e$), transferden önceki değerden ($V_G + V_T$) daha büyüktür. Bir başka deyişle, kaynağın toplam miktarı artmadığı halde tüm topluluk için -veya en azından hırsızlığa katılanlar için- sağladığı ortak değer artmış olmaktadır (Schiefenhövel, 2014: 362).

İşte marjinal değerler her iki taraf için eşit olduğunda (Q_e ile V_e değerlerinin kesiştiği nokta), T 'nin müteakip çalma isteği G 'nin direnciyle karşılaşacaktır. Bu noktanın ötesine (Q_e ve Q_T arasındaki bölge) geçen kaynak transferleri *hırsızlık* olarak görülür ve çatışmaya yol açar. Özetle, avcı-toplayıcı bir toplulukta ilave porsiyonların marjinal faydası herkes için eşit olmalıdır. Sizin diğerlerinden daha fazlasına sahip olmanızın meşru bir nedeni olamaz. Dolayısıyla, ilave gıdanın marjinal değerine ilişkin bireyler arası orantısızlıklar gıda paketleri üzerinde çekişmeye yol açar.

Her iki kategorideki avcının birden fazla olduğu veya eldeki kaynağın miktarı ve değerinin farklılıklar gösterdiği diğer üç senaryoda da benzer sonuçlar geçerlidir (Winterhalder, 1996: 41). Birey başarılı bir av tedarik etmekle kendisi de dahil bütün gruba fayda sağlamış olur. Avcının hoşgörüsü, kendi çıkarını düşünmemesinden değil çıkarını “tüketim değeri” ile sınırlı görmesindedir.

Buradaki temel varsayım şudur: Aç olan bireyler mücadele için daha motive durumda iken fazlasına sahip olanlar bu gıdanın bir kısmından vazgeçebilir; çünkü araklanan gıdanın değeri mücadele etmeye değmeyecektir (Kaplan ve Gurven, 2005: 78). Varsayımın asıl doğrulayıcısı ise bilişsel (cognitive) kapasitemizde gizli gibidir. Çünkü “Davranışsal Olarak Modern İnsan”ın toplumsal sözleşme algoritmaları fayda-maliyet simgeleştirmeleri üzerinden işler. Bu işleyiş ise toplumsal mübadelenin kavranabildiği en yüksek soyutlama düzeyidir (Cosmides, 1989: 259).

Winterhalder’e göre, bir kaynağın aşağıdaki şartları sağlaması hoşgörülen hırsızlık için uygun bir “paket” olduğu anlamına gelir:

- a. En azından “orta” büyüklüktedir,
- b. “Bölünebilir” yapıdadır,
- c. Marjinal faydası “azalan” karakterdedir,
- d. Onu elinde tutanların sayısı ona ihtiyaç duyanlardan azdır,
- e. Muhafaza ve müdafaa edil(e)mez.

Winterhalder’in çalışması bir şeyi daha göstermiştir: Çalınan porsiyonlar, kaynağın sahibi için mevcut maksimum değerde bir azalışa yol

açmıyorsa hırsızlık olarak değerlendirilebilecek bir eylem yok demektir. Öyleyse bu durumda kaynak sahibinin hırsıza direnmesi de meşru değildir. Esasen Q_e ile $Q_{G(p)}$ arasındaki bölgede paylaşmamanın kaynak sahibine maliyeti yüksek olduğundan, zaten “edilgin” bir paylaşım söz konusudur. Kaynak sahibi açısından ise herhangi bir *mağduriyet* söz konusu değildir.

Direnme, savunma gibi kavramlaştırmalar, bir kaynak etrafında çekişen insanlar arasındaki fiziksel büyüklük ve güç farklılıklarını çağrışırsa da bunlar daha çok araştırmacılar tarafından varsayılan durumlara gönderme yapar. Diğer hayvanlarda “kaynak zaptetme” (resource-holding) potansiyelini belirleyen büyüklük ve güç, insanlar arası kaynak dağılımı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip görünmez. Topluluktaki en güçlü ve büyük erkeklerin her şeyi aldığını gösteren etnografik bir kayıt bulunmamaktadır (Hawkes, 1993: 346).

Hırsızlığın Avantajları

Kaynak sahibi hırsızlıktan dolayı bir mağduriyet yaşamıyor görünse de avcı-toplayıcılar *fitness* (uygunluk)⁸ bakımından hırsızlığın daha avantajlı olduğu topluluklardır. Avcıların ve hırsızların *fitness*'i, gruptaki avcı sayısının bir işlevidir. Bir başka deyişle, avcılarının gruptaki varlığından herkes yararlanır. Avcılar ise bir bütün olarak grubun *fitness*'ini artırırken kendileri grup içinde görece en düşük *fitness*'e sahip olurlar (Wilson, 1998: 77). Çünkü hırsızlar hiç “devamsızlık” yapmazlar, paylaşım sırasında daima oradadırlar. Avcılar ise doğal olarak günün bir kısmında (Wilson'a göre %25'inde) orada değillerdir. Muhtemelen sadece kendi avlarının paylaşımı sırasında hazır olabilirler. Bu alanda nerdeyse evrensel bir olgu söz konusudur. Aché, Hadza, !Kung ve Meriam topluluklarında en iyi avcılarının zamanlarının çoğunu avda geçirdiği gözlenir (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 64).

Bu durumun hırsızlara bahsettiği yüksek *fitness*, hırsız genlerinin -deyim yerindeyse- kuşaktan kuşağa aktarılması açısından yaşamsal önemdedir. Çalanların *fitness* avantajı *doğal seleksiyon* süreciyle birleştiğinde de yine çalışanlar aleyhine işler. Bu durum grup-İçi ve gruplar arası denge açısından dramatik sonuçlar doğurabilecektir. Çünkü doğal seleksiyon ortalama nispi *fitness*'i artıran bir süreçtir (Orr, 2009: 5). Orr'un

⁸ Türkçede “uygunluk, uyum” gibi sözcüklerle karşılanan *fitness* terimi, bireyin veri bir çevrede hayatta kalma ve üreme başarısına gönderme yapar. Bireyin *fitness*'i, gelecek kuşağın gen havuzuna olan ortalama katkısına eşittir (Orr, 2009: 1). Hırsızın *fitness*'inin yüksek oluşu, çalışanların çalışanlara göre daha hızlı çoğalma ihtimal ve eğilimine sahip olmalarına işaret eder.

doğal seleksiyon için yaptığı “tepeyi tırmanma süreci” benzetmesinden hareket edersek, zirveye ilk önce hırsızın genleri ulaşacaktır.

Blurton Jones’un hoşgörülen hırsızlık modelini açıklayan aşağıdaki tabloda, her grup x sayıda avcı ve $10 - x$ sayıda hırsızdan oluşmaktadır. Bireysel faydasını düşünen bir grup üyesi için mukayese şu ikisi arasındadır: x sayıda avcının bulunduğu bir grupta hırsız olmak ya da $x+1$ sayıda (kendisi dahil) avcıdan oluşan bir grupta avcı olmak. Diyagonal çizgiler, gruptaki avcı sayısının dörtten az olduğu durumlarda bu bireyin avcı olması gerektiğini gösterir. Diğer durumlarda ise hırsızlık daha avantajlıdır.

Tablo 1. Blurton Jones'un Hoşgörülen Hırsızlık Modeli (Wilson, 1998: 75)

Avcılar	Hırsızın Payı (gr)	Avcının Payı (gr)	Toplam Av (gr)
1	205.1	153.8	2,000
2	421.0	315.7	4,000
3	648.6	486.5	6,000
4	888.9	666.7	8,000
5	1,142.8	857.1	10,000
6	1,411.7	1,058.8	12,000
7	1,696.9	1,272.7	14,000
8	2,000.0	1,500.0	16,000
9	2,322.6	1,741.9	18,000
10	–	2,000.0	20,000

Wilson’a göre, Blurton Jones’un modeli bireylerin grup içerisinde avcı veya hırsız olmaya karar verirken aşağıdaki gibi bir akıl yürütmeye başvurduklarını varsayar:

Örneğin tek avcısı bulunan bir grupta (Tablo 1’in birinci sırası) yer alan hırsız şöyle düşünür: “Bir hırsız olarak, halihazırda grubumdaki tek avcıdan 205.1 gram et yürütüyorum. Eğer avcılığı seçersem, 2 avcılı bir grupta olacağım ve 315.7 gram et alacağım. O zaman en iyisi avcı olayım.”

Eğer bu hırsız 4 avcısı olan bir grupta (Tablo 1’in dördüncü sırası) bulunsaydı şöyle düşünecekti: “Bir hırsız olarak, halihazırda grubumdaki 4 avcıdan 888.9 gram et yürütüyorum. Eğer avcılığı seçersem, 5 avcılı bir grupta olacağım ve 857.1 gram et alacağım. O zaman en iyisi hırsız olarak kalayım.”

Tablo 1’den görüleceği gibi, her avcı hazır bulunan grup üyeleri arasında eşit olarak bölünen 2.000 gram et getirir. Fitness’in elde edilen et miktarıyla doğrudan orantılı olduğu varsayıldığında, tekil bir grubun (i) fitness’i (w);

- Avcılar (h) için: $W_h(p_i) = 1,500p_i/(1 - .25p_i)$
- Hırsızlar (s) için: $W_s(p_i) = 2,000p_i/(1 - .25p_i)$

Olmaktadır.⁹ Gruptaki hırsızlar daima avcılardan daha *fit* durumda olacaklarından ($W_s[p_i] > W_h[p_i]$), avcıların her bir gruptaki frekansı da (p_i) daima düşük kalacaktır ($p_i < p_i$). Bununla birlikte, doğal seleksiyondan sonra grup büyüklüğü avcıların sayısıyla orantılı olarak artar (Wilson, 1998: 77).

Hırsızların bahtını açan bu avantajlı koşullar, insan türünü diğer memelilerden ayıran temel bir davranış örüntüsü ile ilgilidir: Primatlar da dahil olmak üzere diğer memeliler gıdayı elde ettikleri yerde tüketirlerken insan “ev temelli” beslenme eğilimindedir; tüketimi bir süreliğine erteleyebilir (Isaac, 1978: 112). İnsanın elde ettiği gıdayı hemen oracıkta tüketmek yerine hane halkının bulunduğu yere kadar taşınması, aktif-pasif paylaşımı ve başkaları için üretmeyi koşullandırarak toplumsallığın yolunu açar.

Bununla birlikte, gıda arayışının hüsrana dönüştüğü koşullarda ayrık örneklerle rastlamak da mümkündür. Örneğin böylesi koşulları sıklıkla deneyimleyen Siriono topluluğunda, avcılar gündüz yakaladıkları avı kampa getirmeyip ormanda saklarlar ve paylaşımından sakınmak için geceleyin yerler. Dolayısıyla gıda paylaşımı hane halkının ötesine geçmez (Holmberg, 1950: 60, 96). Açlık dürtüsünün tatminini zorlaştıran koşullar, saldırgan, bireyci ve işbirliğinden uzak davranış örüntülerinin egemen olduğu bir kültürel ekoloji inşa edebilmektedir.

Çalan – Çalışan Dengesi

Neden bireyler araklanacağını bile bile yine de büyük avlar peşinde koşmaya devam ederler veya neden hırsızlar arasına katılmazlar? Çünkü çalışmak da çalmak kadar bireysel çıkara uygundur. İki yoldan hangisinin tercih edileceği, gruptaki avcı-hırsız dağılımını ve paylaşımına konu et miktarını gözetken -yukarıda örneklediğimiz- bir “karar verme” süreci üzerinden tayin edilir. Wilson’un (1998: 76) Blurton Jones’un modelinden hareketle

⁹ Eşitliklerdeki p değeri, tekil bir gruptaki avcıların grubun toplam üye sayısına oranını temsil etmektedir.

gösterdiği gibi, *evrimsel süreç* çalanlar ve çalışanlar karmasından oluşan bir toplulukta bu ikisi arasında ortalama frekansta bir “denge” üretecektir. Her iki eğilimin barış içinde bir arada var olabilmesi bu denge sayesinde olanaklıdır. Bununla birlikte, modelde tanımlanan bireylerin sürekli aynı konumu muhafaza etmeyecekleri dikkate alınmalıdır. Kalabalık gruplar tam-zamanlı hırsızlar için daha avantajlı görünürken küçük gruplarda hırsızların sayısı azalmaktadır (Winterhalder, 1996: 40).

Öte yandan, belirli bir ekolojik ortamda çoğalan insan topluluklarının maddi varlıklarını sürdürmeye yönelik ihtiyaçları ile bu ortamdan sağlanabilen kaynaklar arasında zorunlu bir *karşıtlık* bulunur. Aynı zamanda çevrenin taşıma kapasitesini tayin eden bu karşıtlık, nüfus kontrolü veya grubun bölünmesiyle (fission) aşılabileceği gibi gruptaki çalan-çalışan dengesinin değişmesiyle de aşılabilecektir.

Belirli bir ekosistemin avcı-toplayıcılara sağladığı taşıma kapasitesi tarımcı toplumlara göre daha düşüktür. Çünkü avcı-toplayıcılar uzun dönemli gıda artışı yaratmak için ekosistemi kolayca manipüle edemezler. Üretici güçlerin düşük düzeyinin dayattığı bu sınırlama, avcı-toplayıcıların nüfusu 50-150 kişi arasında değişen “yapısallaşmamış” küçük gruplar halinde yaşamalarını zorunlu kılar (Sutton ve Anderson, 2010: 139). Bu durum doğal olarak topluluk içindeki hırsızların ulaşabileceği azami sayı için de nesnel bir kısıt oluşturur.

Çalanların çalışanlar için gerçek bir maliyete dönüştüğü durumlarda, grubu bırakıp yalnız başına avlanmak veya hırsızlığın mevcut olmadığı başka bir gruba katılmak (fusion) akılcı bir seçenek olabilmektedir (Vickery ve diğer., 1991: 861). Böylece grup-içi ve gruplar arası *seleksiyon* üzerinden çalan-çalışan dengesi sürekli yeniden kurulur. Bu durum, avcı-toplayıcı toplulukların “akışkan” doğası ile tutarlıdır. Grup-içi seleksiyonlar çalanlar lehine, gruplar arası seleksiyonlar ise avcılar lehine işler (Wilson, 1998: 77). Bununla birlikte, son tahlilde topluluğun hayatta kalabilmesi için başarılı avcılarının avcı olarak kalması, hırsızların ise başarısız avcılar arasından çıkması ön koşuldur. Evrimsel sürecin çalan-çalışan dengesini aynı zamanda bu sonucu sağlayacak şekilde üretmesi, insan türünün bilişsel kapasitesinin de evrimsel bir arka planı bulunduğunu ima eder. Bu arka planı aşağıda betimlemeye çalışacağız.

Hilebazı Tespit Mekanizması

Grubun diğer üyeleriyle karşılıklı yarar temelinde mübadelede bulunan bir insan, bedelini ödemededen yarar elde edenleri (cheaters) saptama yetisinden

yoksun ise daima mübadelenin kaybeden tarafı olacak ve düşük fitness'i nedeniyle doğal seleksiyona maruz kalacaktır. Dolayısıyla, toplumsal mübadeleyi düzenleyen algortimalar bir "hilebazları tanıma prosedürü" içermek zorundadır. Aksi takdirde, hilebazı tespit kapasitesi bulunmayan bir türde mübadeleye girme yetisi de gelişmeyecektir (Cosmides, 1989: 196).

Ortaya çıkışı günümüzden yaklaşık 150.000 yıl öncesine tarihlenen "Anatomik Olarak Modern İnsan", adının ima ettiği gibi fiziksel görünüşü bize benzemekle birlikte davranış örüntüleri itibarıyla modern insanı önceler; bilişsel gelişim düzeyi bakımından toplumsal yaşama ve mübadeleye yabancısıdır. Davranışsal Olarak Modern İnsan'ın zuhuru ise günümüzden yaklaşık 50.000-40.000 yıl öncesine tarihlenirken¹⁰ avcı-toplayıcı düzende yaşayan topluluklar bu zuhurun başlıca kanıtlarından biri olarak gösterilir (Klein, 1995: 168-190). Kabaca *Paleolitik* çağın üst evresine denk düşen bu zaman aralığında, örneğin "yerel olmayan" hammaddelerin kullanımının yaygınlaşması, aletlere değişim değeri katıldığını ve mamul eşyaların (artifact) mübadelesi üzerinden toplumsal ilişkilerin gelişmeye başladığını göstermektedir (Henshilwood ve Marean, 2003: 630).

Demek ki hırsızlığa maruz kalan bir avcının, salt hilebazları saptama yetisi bulunmadığı için bu eyleme göz yumduğu ileri sürülemez. Çünkü hem çalanlar hem de çalışanlar davranışsal olarak modern insanlardır. Ancak onlar da bizim gibi nadiren formel mantık kurallarına göre akıl yürütmektedirler ve bu akıl yürütmeleri mantıksal davranmaktan çok kendini uyarlamaya dayanır (Cosmides, 1989: 191). Yoksa elindeki avın gözünün önünde araklanmasına sessiz kalan avcı, maddiyatçı dürtülerine gem vurmuş biri değildir; yalnızca bu dürtüleri hiçbir zaman kurumsallaştırmadığı söylenebilir (Sahlins, 2010: 24). Avcının elindeki kaynağa ilişkin bilinci, onun "herkese ait" olduğu, dolayısıyla sahiplenilemeyeceği şeklindedir. Bir avcının elde ettiği eti kendine saklaması, toplumsal normların ciddi bir ihlalidir ve gıda paylaşımına dayalı karşılıklı sigorta sistemini acze uğratar (Bowles ve Choi, 2013: 8831). Özetle, avcı-toplayıcı toplulukların ortak bilincinde kaynak, bir "stok"tan çok bir akışı (flow) temsil eder. Bu bilinç durumu topluluğu sınırlayan *maddi* koşullarla uyumludur.

Varlık Sürdürme Çabasının Örgütlenmesi ve İnsan Toplumsallığı

Buraya kadar değinilen çalışmalarda sergilenen bulgular, insan türünün varlık sürdürmedeki başarısının içinde bulunduğu sosyo-ekolojik durumun

¹⁰ Yeni arkeolojik bulguların bu tarihi daha da geriye taşıyabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin Henshilwood ve diğer. (2002), Blombos (Güney Afrika) mağarasında bulunan oyma çizimlere atfen, yaklaşık 77.000 yıl önce bu bölgede yaşayan *Homo sapiens* türünün "davranışsal olarak modern" olduğunu ileri sürdüler.

analizini mümkün kılan bir bilişsel kapasiteye sahip olmaktan geçtiğini de göstermektedir. Bildik yararcı ve çıkarını gözeten insan varsayımından ayrılan bu araştırmaların sonuçları, bizleri insanın bilişsel kapasitesini üreten evrimsel sürecin “maddi” temelleri üzerinde düşünmeye zorlar.

Neyse ki Marx ve Engels’in (2013) materyalist tarih anlayışının öncüllerine ilişkin çalışmaları konu üzerinde düşünmemizi kolaylaştırmaktadır. Buna göre, insan türünün Davranışsal Olarak Modern İnsan’a doğru evrilmesi, türünün diğer üyelerinden ayrılarak *insan* olması, geçim araçlarını üretmeye başlamasıyla mümkün olmuştur (2013: 30). Bu üretim Anatomik Olarak Modern İnsan’ın başarabileceği bir iş değildir. Çünkü onun genetik potansiyeli ve organik donanımı ile içinde yaşadığı varlık sürdürme koşulları arasında belirgin bir orantısızlık vardır. Başarının sırrı bu orantısızlığa verilen yanıtta gizlidir: Bir araya gelmek, “yakınlık” (kinship) kurmak suretiyle varlık sürdürme çabasını örgütlemek. Bu örgütlenme ihtiyacı, insanların topluluklar halinde yaşama eğilimini koşullandırır: “Kişilerin bir araya toplanarak cemiyetler halinde yaşamaları, geçinme hususlarında birbiriyle yardımlaşmak ve nefislerini korumak içindir” (İbn Haldun, 1989: 302).

İnsanın ilk yaptığı aletlerin taştan olması doğaldır. Davranışsal Olarak Modern İnsan’ın ortaya çıktığı ekolojik koşullar, her şeyin adeta *taş* olduğu bir dönemi betimler. Doğada çokça bulunan bu maddeden yapılan ilk aletlerin biçimi, büyük ölçüde taşın özellikleri (sertlik durumu, büyüklük, ağırlık vs.) tarafından belirlenmiştir. Bu kaba alet, kesme, delme, ezme, kırma gibi pek çok işlevi yerine getirir; az yontulmuş olduğu için çok maksatlardır. Taş aletlerin bu maksatlardan her birini ayrı ayrı sağlayacak şekilde evrilebilmesi için, maruz kalacakları *vuruş* sayısının artması zorunludur. Taşın gittikçe artan vuruşlarla işlevselliğinin artırılması *tasarım* bilgisi ve amaçlılık (intentionality) gerektirir ki bu da toplumsallığı, İbn Haldun’un (1989) *Beşeri İctima* olarak tanımladığı bir arada bulunma (human gathering) eğilimini destekler. İnsan, doğada hemcinslerinden soyutlanmış olarak değil, bir “toplumsal ilişkiler bütünü” içinde kendini gerçekleştirebilir (Marx ve Engels, 2013: 16); ancak böyle bir bütünsellik içerisinde üretim aletlerini tasarlayıp geliştirebilir.

Bu açıdan bakıldığında, maddi varlığın üretimi ve yeniden üretim için yaşamayı sağlayan aletlerin üretilmesi zorunludur. İnsanın ilk tarihsel eylemi maddi yaşamın kendisinin üretimidir (Marx ve Engels, 2013: 36). Tarihsel süreç bu eylemin nerdeyse kesintisiz bir tekrarına tanıklık eder: Yaşamın her gün yeniden üretilmesi. Bu üretim süreci, insan emeğinin doğa ile aracımsız teması üzerinden yönetilir. İnsanın üretim adına bilinen ilk eylemleri,

çevredeki yabancı bitki ve hayvanların toplanmasına veya avlanmasına yönelik eylemlerdir. Bu eylemlere eşlik eden alet kullanımı, ateşin kontrolü, barınma, giyinme, yeni gıdalar ve varlığın diğer maddi yardımcıları insanın evriminde önemli rol oynamıştır (Steward, 1958: 31). Alet setinin karmaşıklığı ise büyük ölçüde topluluğun “hareketli” kaynaklara (av hayvanları) olan bağımlılık derecesiyle ilişkilidir.

İnsanın emeği anılan eylemler üzerinden doğanın ürünleri ile *mübadele* edilir (Marx ve Engels, 2013: 68). Emeğin kendisi henüz “meta”ya dönüşmediğinden, birey emeğinin ürününü doğrudan ve hemen alır. Bu yüzden görece basit geçim sistemleri ve toplumsal örgütlenmelere sahip avcı-toplayıcılar “peşin getirili toplumlar” (immediate-return societies) olarak adlandırılmıştır. Örneğin Mbuti (Zaire), !Kung (Botswana, Namibya), Pandaram ve Paliyan (güney Hindistan), Batek (Malezya) ve Hadza (Tanzanya) toplulukları böyledir. Emeğin getirisinin gecikmeli olduğu görece karmaşık toplumsal örgütlenmeye sahip avcı-toplayıcılarla tarımcı toplumlar ise “vadeli getirili toplumlar” (delayed-return societies) olarak adlandırılır (Woodburn, 1982: 432).¹¹

Kaynakların “Ortaklaşa” Mülkiyeti ve “Kamu Malı”

Karşılığı hemen alınsa da üretim amaçlı kullanılan aletlerin kabataslak gelişmişlik düzeyi emek üretkenliği üzerinde sınırlayıcı etkiye sahiptir. Bu “sınırlanmışlık” durumu, bireyin kendisi veya hane halkı adına sahiplenme eğilimi göstereceği *ekonomik* bir değer ortaya çıkışını engeller. Üretici güçlerin düşük düzeyi, topluluğun tüm çabasının maddi varlığın devamı için zorunlu malların üretimine yoğunlaşmasını zorunlu kılar; bu da üretim araçlarının “ortaklaşa” mülkiyetini koşullandırır. Bireysel mülkiyete konu olabilen şeyler ise büyük ölçüde gıda kaynaklarının tedarik ve işlenmesinde kullanılan basit silah ve aletlerle giyim eşyalarından ibarettir.

Bununla birlikte, gerek ortaklaşa mülkiyet gerekse basit eşyalar üzerindeki bireysel mülkiyet, topluluk veya birey ile nesnel arasında iyi tanımlanmış ilişkilerin varlığını ima etmez. Örneğin kaynakların bulunduğu topraklar üzerinde topluluk adına *territorial* karakterli münhasır bir hak tanımlanmış değildir. Bunun için ilk tarımcı toplumların ortaya çıkışını beklemek gerekecektir. Avcı-toplayıcılar “territorial” anlamda sınırlandırılmış topluluklar olmadığından, farklı yerlerde yaşayan ailelerin

¹¹ Her iki terimi de kısa ve öz olarak Türkçeye çevirmenin güçlüklerine karşı, eski sözcüklere aşına olanlar için *muaccel* (immediate-return) ve *müeccel* (delayed-return) sözcükleri önerilebilir.

karşılıklı iç içe geçişleri topluluğun bekası için zorunludur (Steward, 1958: 108).

Avcı-toplayıcılarda bireyin veya topluluğun bir nesnenin “sahibi” olması, dar anlamda onun maliki olmaktan çok onunla “ilişkili olma” (association with), onun “içinde yer alma” (involvement in) veya kendini onunla “tanımlama” (identification with) durumlarına gönderme yapar (Woodburn, 1982: 437). Bu toplulukların maddi nesnelere olan ilişkilerinin dille ifade edilmiş biçimleri “eşitlikçi” örgütlenmeleriyle uyumludur.

Avcı-toplayıcılarda gerçek anlamda bir kamu malı, herhangi biri tarafından diğerlerini dışlayacak şekilde kullanılamaz. Topluluk üyeleri onu eşzamanlı olarak kullanabilir; birinin faydalanması diğerinin faydasını azaltmaz (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 59). Bu kapsamdaki kaynaklar, diğerlerini dışlamanın imkansız veya çok maliyetli olduğu *doğal* kaynaklardır -ki avcılıkla geçinen topluluklardaki büyük av hayvanları böyledir. Temel ölçüt, kaynağın topluluğun maddi varlığının üretimi ve yeniden üretim için vazgeçilmez olmasıdır. Bu ölçüte uyan kaynaklar geniş bir paylaşım ve dağıtımına konu olur.

Doğal kaynaklar üzerindeki ortaklaşa mülkiyet “açık erişim” özelliği gösterse de kaynakların kullanımında *mutlak* bir eşitliğe yol açmaz; ancak bir kaynağın tek bir birey veya aile tarafından tekelleştirilmesini önler. Ortak mülkiyet durumunda, kullanma veya dışlama hakları tek bir aileden daha geniş gruplar tarafından kullanılır (Bowles ve Choi, 2013: 8831). Kullanımı düzenleyen herhangi bir *formal* otorite yoktur veya çok zayıftır. Bununla birlikte, kaynaktan elde edilen ürünün dağıtımını “eşitlikçi” temelde düzenleyen belirli kuralları vardır. Eşitlikçi dağıtım, av etinin paylaşımının hane halkının ötesine geçerek hazır bulunan bütün topluluk üyelerini kapsamalarını ifade eder.

Bireyin edindiği kaynağın dağıtımını üzerinde kontrolünün bulunmadığı durumlarda, bu kaynaklar “kısmi kamu malı” gibi hareket eder (Kaplan ve Gurven, 2005: 82). Çünkü diğerleri pay almaktan dışlanamaz. Kamusallığın *kısmi* niteliği, tedarikçinin kendine ve ailesine yetecek kadarını alıkoymasıyla ilgilidir. Örneğin Hadza ve Aché topluluklarında avcılar etin dağıtımını kontrol edemez. Başarılı avcıların eş ve çocuklarının diğer hane halklarından daha fazla et tükettiğine ilişkin kanıt bulunmamıştır (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 61). Bu durumda avcı-toplayıcılardaki avcılık faaliyeti, ilkesel olarak ailenin değil topluluğun beslenmesini amaçlayan bir tedarik stratejisi gibi görünmektedir.

Kaynaklar üzerinde ortaklaşa mülkiyeti dayatan üretici güçlerin görece düşük düzeyi, avcılığın da *kolektif* bir çaba olarak örgütlenmesini koşullandırır. Bir varlık sürdürme faaliyeti olarak avcılık, birden fazla bireyin katılım ve işbirliğini gerektirir. Hatta Hadza topluluğunda çocuklar ve kadınlar da ava katılırlar; av hayvanlarını erkekler tarafından hazırlanmış yarım daire biçimindeki ağlara yönlendirirler. !Kung topluluğunda hayvanı deviren ilk okun sahibi aynı zamanda onun “sahibi” olur. Ancak bu sahiplik, avın etini dağıtma hakkından başka bir şey ifade etmez. Oku ödünç verme yaygın bir pratiktir ve okun sahibi sıklıkla avcının kendisinden başka biridir. Bu durumda eti dağıtma sorumluluğu okun sahibine geçer. Topluluk, etin avcıya ait olduğu algısını mümkün olan her yolla bastırmak ister gibidir (Woodburn, 1982: 439).

Öte yandan, mevcut silahlarla özellikle büyük av hayvanlarının hemen öldürülmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda avın ölünceye kadar takip edilmesi, oradan kampa kadar taşınması gerekir. Bütün bu eylemler çoğu durumda işbirliğini ve avcılardan birinin liderliğini varsayan bir örüntüde gerçekleşir. Dolayısıyla, yukarıdaki anlatımlarda geçen “avcı”, çoğunlukla hayvana öldürücü darbeyi vuran veya av aletinin sahibi olan birey(ler)i ifade eder.

Kaynakların kamusal karakteri sadece maddi varlığın üretilmesiyle olan yakın ilişkilerinden türemez. Saklama ve depolamayı olanaklı kılan teknolojinin gelişemediği çevresel koşullar da bunda etkilidir. Avcı-toplayıcılardaki teknolojik karmaşıklığın kutuplardan tropikal bölgelere doğru azalan eğilimi büyük ölçüde çevresel koşullarla ilgilidir. Uzun soğukların hüküm sürdüğü kutup bölgelerinde avcı-toplayıcılar, sınırlı oldukları dönemlerde kullanabilmek için özellikle enerji zengini karbonhidratlı yiyecekleri ve yağları depolama yöntemleri geliştirmişlerdir. Aynı durum gıda kaynaklarının olumsuz mevsimsel etkilere açık bulunduğu *sub-tropical* bölgeler için de geçerlidir. Mevsimsel dalgalanmaların yok denecek kadar az olduğu tropikal bölgelerde ise yabani gıdaların mevcudiyetinde çok az değişim yaşandığından, saklama ve depolamayı dayatan nesnel koşullar bulunmaz (Henshilwood ve Marean, 2003: 632).

Bu koşullarda gıdayı istifleme çabası ancak grubun toplam çıktısını azaltabilir. Zira yiyeceği olmayanlar kampta kalıp ihtiyatlı avcının biriktirdiği erzakı tüketerek yaşamayı tercih edeceklerdir. Stoklama, ahlaki açıdan olduğu kadar grup ekonomisi açısından da gereksiz ve yararsızdır (Sahlins, 2010: 41). Kuşkusuz temel gıdaların doğasının biriktirmeye uygun olmayışı, bu topluluklarda hiç depolama yapılmadığı anlamına gelmez. Kültürel karmaşıklık depolamanın derecesi ile yakından ilgilidir. Avcı-

toplayıcılar için gıdanın kendisi fiziksel olarak depolanmasa da kaynağı depolanabilir. “Toplumsal depolama” olarak adlandırılan pratik, kaynakların bulunduğu alanın kontrol edilmesi, diğer grupların erişiminin engellenmesi şeklinde işler (Sutton ve Anderson, 2010: 102).

Özetle, avcı-toplayıcılarda maddi varlığın üretilmesiyle ilgisi bariz görünen kaynaklar herkese aittir. Topluluğun kullandığı doğal kaynaklar üzerinde tipik mülkiyet hakları mevcut değildir. Dolayısıyla hırsızlar da bu kaynaklara erişim hakkına sahiptir. Antropologların onları “hırsız” olarak etiketlemesinin nedeni, aktif paylaşımı düzenleyen kuralların dışında kalmaları, elde edecekleri payın büyüklüğünün el çabukluğuna ve/veya av sahibi üzerinde yaratacakları etkiye (bezginlik, göz yumma gibi) bağlı olmasıdır. Yoksa kaynak sahibinin hoşgörüsü verili değildir; aksine “av ne kadar büyükse avcı da o kadar somurtkan olur” (Holmberg, 1950: 62). Hırsızlık eyleminin hoşgörülür olması, kaynağı o an için sahiplenmiş görünen avcı ile hırsız arasındaki etkileşimin doğasıyla ilgilidir; kaynağın statüsü ile ilgili değildir. Avcı açısından *kerhen* göz yumulan bir transfer söz konusudur. Bu yönüyle hoşgörülen hırsızlığı “gasp veya cebirin yumuşak bir formu” olarak değerlendirmek de mümkündür.

Geçim sistemi ve toplumsal yaşam her durumda nüfusun belirli bir kısmının hırsızlardan oluşmasıyla sonuçlanacak şekilde örgütlenirken başarılı tedarikçileri ödüllendirmeyi de ihmal etmez. Ödüllendirme mekanizması, büyük ölçüde “seçici teşvikler” ve “erkek gösterişi” (show-off) kavramlarıyla temsil edilen bir dizi toplumsal-siyasal avantaj üzerinden işlemektedir.

Seçici Teşvikler

Hırsızlığı hoşgören avcının hala avcılık yapmaya devam etmesini salt tüketim değeri ile sınırlı bir öz çıkar algısına dayandıran varsayım eleştiriye açıktır. Kendi çıkarını düşünen bir birey, malın tüketim değerinden farklı bir teşvik olmadığı takdirde bu malın tedarikini azaltma eğiliminde olabilecektir. Özellikle Olson’un (2002) “kolektif aksiyon” üzerine yaptığı çalışma, varlıkları *kolektif* bir kaynağın tedarikine bağlı görünse de bu kaynaktan çıkarı olan grup üyeleri arasındaki etkileşimin kaynağın optimum düzeyde tedarikini sağlamadığını, hatta tedarik külfetinin orantısız paylaşımına yol açtığını göstermiştir. Olson’a göre (2002: 177), grubun kolektif karakterli bir mala olan ihtiyacının giderilebilmesi için ya *cebir* ya

da sadece grubun bu yöndeki çabasına katkıda bulunanlara verilebilen bazı seçici teşvikler bulunmalıdır.¹²

Aktif ve pasif paylaşımına konu malların sunumunda “toplumsal dikkat”e değer atfeden bu görüş, bireylerin seçici teşvikler nedeniyle böylesi malların tedarikine yöneldiğini varsayar. Seçici teşvikler sadece kaynak sağlayıcıların elde ettiği faydalardır. Bu faydalar toplumsal dikkat üzerinden gelir. Avcı-toplayıcı bir toplulukta kadınlar ekonomik olarak daha “savunulabilir” kaynakları seçerken, erkekler genellikle grup-içi paylaşımına konu olan kaynaklarda uzmanlaşırlar. Kadınlar tarafından “devşirilen” bitkisel gıdalar ise hane halkı içinde paylaşılır; topluluk düzeyinde aktif/pasif paylaşımına konu olmaz. Kadın ve erkeklerin verimliliğine ilişkin 10 ayrı avcı-toplayıcı topluluğa ait verilere göre, kalorinin %68’i ve proteinin %88’i erkekler; geri kalanı kadınlar tarafından sağlanmaktadır (Kaplan ve Gurven, 2005: 90). Bu oranlar, en iyi avcılarının neden toplumsal dikkatin odağı oldukları konusunda bir fikir vermektedir.

Avlanma, kamu malı sağlayıcı özelliğinden dolayı topluluğun genel çıkarlarıyla ilgili bir uğraş olarak görülür. Avcılar grubun diğer üyelerinden daha fazla dikkati çeker ve yardım, cinsel erişim gibi taleplerine daha hızlı yanıt alırlar; bir anlaşmazlık durumunda daha fazla yandaş bulurlar, rakiplerini caydırırlar. Av etinin kamusal karakteri, topluluktaki güç ve otorite pozisyonlarının en iyi avcılar tarafından işgal edilmesini sağlar. Hadza topluluğunda en iyi avcılar “sıkı çalışan” kadınlarla evlenme eğiliminde iken, iyi avcı olarak tanınan yaşlı erkekler genç karılara sahiptirler (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 61). Siriono topluluğunda, en çok eş ve çocuğa sahip olanlar şeflerdir. Ortalama insandan daha çok saygı görmelerini topluluğun en iyi avcısı olmalarına borçludurlar (Holmberg, 1950: 60).

Maddi yaşamın üretim tarzı, son tahlilde ortak faydaya en iyi hizmet eden bireylerin topluluğun efendisi olmasını koşullandıran bir kültürel ekoloji inşa eder. Kuşkusuz inşa sürecinde kişisel bilgi ve becerinin rolü ihmal edilemez. Durum ve koşullar insanı yarattığı kadar insanlar da durum ve koşulları yaratır (Marx ve Engels, 2013: 45). Avcılık, başarının gerçek bir garantisinin bulunmadığı bir uğraştır. Av hayvanlarının hareketli ve yabani doğası, izlenmelerini ve bazı yöntemlerle yakalanıp öldürülmelerini

¹² Teşviklerin “seçici” olması, grubun çıkarı için kurulan örgütlenmeye katılmayanların böyle yapanlardan farklı muamele görmesidir. Bu seçicilik olumlu (ödül) veya olumsuz (ceza) şekilde olabilir. Olson (2002: 51) *cebir* (coercion) sözcüğünü, birey kolektif malın maliyetine katılsaydı ve cezalandırma olmasaydı üzerinde yer alacağı kayıtsızlık eğrisinden daha aşağı bir eğride bırakan bir *ceza* (punishment) anlamında kullanır.

gerektirir (Sutton ve Anderson, 2010: 136) -ki bu da fiziksel güç yanında bilgi ve beceri ile olanaklıdır. En iyi avcılar bilgi ve beceri bakımından da topluluğun geri kalanından ayrılmışlardır.

Erkek Gösterişi

Hoşgörülen hırsızlığa karşın erkekleri yine de avcı olarak kalmaya yönelten asıl faktörün cinsiyet temelli olduğu da ileri sürülmüştür. Hawkes'e göre (1993: 350), erkekler dikkati çekmek ve "gösteriş" için büyük avlara yönelir. Bunları kendilerinden araklayanların -ki çoğu kadındır- dikkatini çekip desteğini alırlar. Bu da onlara daha çok kadına ve çocuğa sahip olma şeklinde bir geri dönüş (pay-off) sağlar (Kaplan ve Gurven, 2005: 79).

Hawkes'in tezi kabul edildiği takdirde, kadının emeğinin ve yeniden üretim kabiliyetinin "en iyi avcı" figürü üzerinden geçim sistemine eklenmesi hırsızlığın yol açtığı kaynak kaybını telafi etmekle kalmayacak; erkekler için şefliğe giden yolu da açabilecek demektir. Avcı-toplayıcılarda bireylerin statü inşası için biriktirilebilecek ya da dağıtılabilecek değerdeki kaynaklarla ilişkiye geçmesi, ancak büyük av hayvanlarını öldürdüklerinde mümkün olabilmektedir (Woodburn, 1982: 440). Avcılığın kolektif doğası içerisinde gelişen lider-takipçi ilişkisi, şefliklerden *arkaik* devlet formlarına doğru evrilen "hükümet etme" fikrinin çekirdeğini oluşturur. Buradan itibaren bu kurumun gitgide gelişen biçimleri üzerinden siyasal toplumun (civitas) kuruluşuna ulaşılır (Morgan, 1994: 63).

Gösteriş ve toplumsal dikkati üzerinde toplama eğilimleri, hırsızlığın neden olduğu kaynak kaybını telafi eder görünse de bu eğilimlere yapılan vurgu, yeniden üretimin ön koşulu olan kadın-erkek birlikliliğini cinsel içgüdülere indirgenmiş bir bağlamda ele alma riskini barındırır. "Seks karşılığında et" (meat-for-sex) deyimiyle popüler olan bu tez, erkeklerin yüksek kalitede gıda sayesinde çiftleşme imkanını satın aldıklarını varsaymaktadır.

Erkeğin avdaki başarısının siyasal önemini gösteren kanıtlara karşın, sağladığı cinsel avantajlara işaret eden örneklerin sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla, kadın-erkek arasındaki gıda paylaşımını, sonunda daha yüksek çiftleşme başarısı ile ilişkili olabilen toplumsal ilişkilere yapılan uzun dönemli yatırımın bir ifadesi olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır. Ne de olsa paylaşmamak daha düşük bir çiftleşme başarısı ile sonuçlanabilir. Çok genel ifadelerle özetlemek gerekirse, eş seçimini kadının yaptığı durumlarda kadın ve erkeklerin gıda paylaşımında ifadesini bulan katılımcı toplumsal bağlar kurlmaları olası görünmektedir (Jaeggi ve van Schaik, 2011: 2130).

Kıtlıkta ve Bollukta Hırsızlık

Avustralya ve Yeni Gine'yi ayıran Torres Boğazı'ndaki adalarda yerleşik Meriam halkı, deniz kaplumbağası avıyla geçinen, görece dışa kapalı bir topluluktur. Kaplumbağa eti, özellikle yuvalama sezonunda hane halkları arasında transfer edilen bütün gıda kalorisinin %80'den fazlasını oluşturmaktadır (Hawkes ve Bliege Bird, 2002: 63). Bliege Bird ve Bird (1997), 1994-95 yıllarında bu toplulukta avlanan kaplumbağalara ilişkin dağıtım stratejisini gözlemleyerek aşağıdaki öngörülerini doğruladılar:

1. Kaplumbağaların bolca avlandığı yuvalama döneminde, avcılar arasında görece bir eşitlik bulunduğundan çalma eğilimi azalmakta; kaynağı savunma maliyeti düşmektedir.
2. Büyük porsiyonlar daha büyük fayda vereceğinden, savunma maliyeti göze alınmaktadır. Bütün hane halkları "eşit" değerlendirdikleri paylara sahip olduğunda, *denge* sağlanır.
3. Hoşgörülen hırsızlığın kaplumbağa etinin dağılım keyfiyeti üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu koşullarda savunma maliyeti yüksek olduğundan, saklama ve muhafaza eğilimi de azalır. Bu eğilim, kaplumbağanın bol olduğu yuvalama sezonunda artarken kit olduğu beslenme-çiftleşme sezonunda azalmaktadır.

Avlanan etin hane halkları arasındaki dağılımının eşitsiz olduğu çiftleşme sezonunda, saklama güçlüğünden dolayı etlerin önemli bir kısmı ziyafetlere ayrılmaktadır. Tüm topluluğun katıldığı ziyafetlerin yalnızca bu sezonda düzenlenmesinin ve ziyafette yalnız kaplumbağa eti sunulmasının nedenini hoşgörülen hırsızlıkla açıklamak mümkün görünmektedir (Bliege Bird ve Bird, 1997: 67). Bununla birlikte, toplulukta soğutma teknolojisinin yaygınlaşması sayesinde av sezonlarının veriminden bağımsız olarak savunma maliyetlerinin görece düştüğü, böylece çok saklama ve az paylaşma eğiliminin güçlendiği de gözlenmiştir.

Kıtlık koşullarının dayattığı hoşgörülen hırsızlık, bireylerin edindikleri gıdayı sahiplenmelerini nerdeyse olanaksız kılar. Bu durumda, avcı o gıdayı münhasıran kendi hane halkı içinde kullanmak gibi bir hakka sahip değildir. İyi tanımlanmış mülkiyet ve zilyetlik haklarının bulunmadığı bir "çevre"de, potansiyel kullanıcılar olarak diğer bireyler de bu kaynaktan pay alma iddiasında bulunabilecektir. Buna karşı koymanın maliyeti ve bireysel faydaları kaynağın özelliklerine göre değişmektedir. Elde edilmesi çok büyük çaba gerektiren avların bütün topluluk tarafından paylaşılma olasılığı daha yüksektir (Schiefenhövel, 2014: 358); çünkü savunulmaları ekonomik değildir.

Kaynağın “Algılanan” Değeri

Tarım-sanayi toplumlarındaki kamusal kaynaklarla avcı-toplayıcıların kamusal kaynağı (av eti) arasındaki belirgin orantısızlık bizi mukayeseden alıkoymamalıdır. Çünkü her iki kültürde de kaynağın büyüklüğü ile nüfus az-çok birbirini dengelemiş durumdadır; dengenin bozulması her iki kültürde de krize yol açar. Avcı-toplayıcı bir grubun temel geçim stratejisi, kaynakların aranıp bulunmasıdır (foraging). Strateji kapsamında seferber edilen yöntemler ise *taktik* olarak adlandırılır. Bu açıdan bakıldığında, taktikler farklı da olsa stratejinin değişmediği görülür. Esasen hiçbir kültür avcı-toplayıcı taktiklerden tümüyle soyutlanmış değildir; arada sadece derece farkı vardır (Sutton ve Anderson, 2010: 152).

Her iki kültürde de kaynağın tedarikçisi için önemli olan, kaynağın *algılanan* değeridir. Algılanan değer, tedarikçinin kaynakla ilgili algıladığı fayda (besleyicilik) ve maliyetlerle (elde edilme ve işleme güçlüğü) kaynağın kıtlık-bolluk durumunun bir işlevidir. Örneğin bir bizonu avlamak tavşan avına göre daha çok enerji gerektirirken bizon eti daha çok gıda sağlar. Doğada görece daha bol bulunan küçük av hayvanlarından çokça avlayarak da fayda-maliyet dengesi sağlanabilir. Aynı şekilde, av hayvanlarının mekânsal yoğunluğu da avcının hareket kabiliyetini ve avın tespiti için harcanan zamanı etkileyecektir. Bütün bu faktörler, kaynağın algılanan değeri üzerinde ayrı ayrı ve topluca etkili olurlar. Algılanan faydanın maliyetten büyük olduğu durumlarda kaynağın algılanan değeri de yüksek olacaktır.

“Mutlak değer” ise kaynağın fiziksel büyüklüğü ve yenebilen kısımlarının sağladığı kalori ve proteinle ilgilidir. Eğer kaynak tamamen tüketilmeden önce bozuluyorsa veya hoşgörülen hırsızlığa maruz durumda ise algılanan değeri mutlak değerinden düşük olacaktır. Keza, grubun büyüklüğü arttıkça kamusal kaynakların algılanan değeri azalmakta, buna koşut olarak hırsızların sayısı artmaktadır (Winterhalder, 1996: 49).

Artan emek üretkenliği (evcilleştirme, toprağın sürülmesi, hasat ve gıda işleme tekniklerindeki ilerlemeler gibi), üretici güçlerin saklama ve biriktirme eğilimlerini destekler yönde ilerlemesini sağlarken, kamusal kaynakların ve onlara erişimin kontrolünü kolaylaştırır. Başlangıçta av hayvanlarının besleyici, ama aynı zamanda hareketli ve yabani doğası ile ilişkili olan “kamusalılık”, özellikle tarımsal ürünlerden sağlanan “artık ürün”le ilişkili hale gelir. Tarımsal ürünlerin depolanabilir oluşu, onları av etine göre daha savunulabilir kıldığından; bireyler açısından kaynağın algılanan değeri yükselecektir. Bu yükseliş, mülkiyetin emek üzerinden

meşrulaştırılmasını sağlar: “İnsanın emek sarf etmekle ele geçirdiği şey onun mülkü olup başkaları ancak karşılığını vererek bundan istifade edebilirler” (İbn Haldun, 1989: 320).

Diğer taraftan, gittikçe genişleyen *mübadele* ağı da kaynağın bireye olan marjinal faydasını doğrusal veya artan bir eğimde tutacağından, nihayetinde hırsızlığın hoşgörüleceği alan daralacaktır. Bu durumda, kaynağa sahibi tarafından atfedilen değer hiçbir zaman hırsız tarafından atfedilen değerden daha az olmayacağını varsayabiliriz. Sahibi kaynağın değerini (b) bir bütünlük içinde algılayabilirken, potansiyel bir hırsız için b , -çalıntı malların satışına ilişkin sınırlılıklardan dolayı- yoğunluğu $h(b)$ olan bir “rastgele değişken” olacaktır: $1 \geq b \geq 0$. Hırsız için kaynağın gerçek değeri çalmayı başarınca kadar meçhuldür (Katz ve Rosenberg, 2001: 3-6).

Winterhalder’in grafik modeline dönecek olursak, T ve G ’nin artık avcı olmadığı yeni bir “çevre” söz konusudur. G tarafından muhafaza altına alınmış kaynağın marjinal porsiyonlarının değeri her ikisi için de eşit durumdadır. G açısından edilgin paylaşım söz konusu olmayacağından, aradaki dengesizliğin giderilmesi ancak kaynağın T tarafından *cebren* transferi ile mümkün olabilir. Cebri transferin nerede başlayıp son bulacağı ise tarafların fayda-maliyet dengesinden çok, güç ilişkileri ve üretici güçlerin siyasal örgütlenmeyi konumlandığı aşama ile ilgilidir. Özel mülkiyeti hedef alan transfer eylemlerinin artık ürün üzerinde yükselen dinsel-siyasal yaptırımlarla dengelenmesi ve “hırsızlık” olarak damgalanması, basitçe T ’nin araklamaya yeltendiği kaynağın “av eti” olmayışındandır.

Artık ürün oluşumunun geçim sistemleri ve onunla ilişkili davranış örüntülerinde yarattığı yapısal çatlağa dikkat çekmek gerekir: Algılanan değer, bireyin kendisi ve/veya hane halkı adına sahiplendiği kaynaklarla sınırlı kalma eğiliminde olduğundan; kamusal kaynaklar ve bunlardan türetilen ikincil ürünlerin algılanan değeri düşer. Bu düşüş, uzun vadede hoşgörülen hırsızlığı da artık ürünle ilişkili hale getirir. Bunun anlamı şudur: Artan emek üretkenliği, diyalektik biçimde avcı-toplayıcılardaki hırsızlardan daha kalabalık bir nüfus için “emeksiz” yaşamı olanaklı kılar. Saklama ve biriktirme eğilimi iyi tanımlanmış mülkiyet ilişkileri üzerinden; çalma eğilimi ise kamusal kaynaklar ve onlara erişimin kontrolü üzerinden yeniden dengelenir. Durum her iki kültür açısından aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Tablo 2. Hırsızlığa yönelik hoşgörünün evrimi

Hırsızlık	Hedef nesne	Statü	Hoşgörü	Algılanan değer
Avcı-toplayıcı	Av eti	Kamusal	Var	Düşük
	Bireysel eşyalar	Özel	?	?
Tarım-sanayi	Artık ürün	Kamusal	Var	Düşük
	Doğal kaynaklar	Özel	Yok	Yüksek

Tablo 2'deki ayrımların kategorik olmaktan çok *alegorik* karakterli olduğunu belirtelim. Devlet aygıtının “kamu adına” sahiplendiği veya kontrol ettiği kaynaklara yönelik transfer eylemleri de kuşkusuz cezalandırılır. Ancak siyasal ve sınıfsal çıkarların gerekli kıldığı durumlarda (imar, vergi afları vb.) bu gibi eylemlerin hoşgörülmesi nadir değildir. Keza, hırsızlığın kriminal bir vaka olarak tanımlandığı toplumlarda, kaynak sahipliği ile hırsızlığa arız olan maliyet ve risklerin avcı-toplayıcılardan farklı olduğu dikkate alınmalıdır. Bu toplumlarda da itiraf ve bağışlama gibi pratikler üzerinden hırsızlığın hoşgörülmesi ya da yaptırımların hafifletildiği gözlenebilir. Katz ve Rosenberg'in (2001) gösterdiği gibi, bu pratiklerin yaygınlaştırıldığı durumlarda hırsızlığın toplumsal maliyetinin azaltılması mümkün olabilmektedir.

Bütünselliği sağlamak adına tabloya dahil edilen bireysel eşyalarla (av aletleri, giyecekler, takılar vb.) avcı-toplayıcıların ilişkisi, büyük ölçüde kullanım değeriyle sınırlıdır. Herhangi bir şeyin kullanım hakkının, belli birey veya gruplar tarafından sarf edilen çalışmanın veya alışkanlığa dayalı kullanımın bir sonucu olduğu varsayılır. Örneğin Shoshoni topluluğunda bir erkek bir yay yapar veya barınak inşa ederse, yararlandığı ağaçlar kimseye ait olmasa da bunlar onun sayılır (Steward, 1958: 107). Eşya ile birey arasındaki ilişki *pratik* bir anlam taşıdığından, çatışmaya yol açma olasılığı düşük görünmektedir. Esasen avcı-toplayıcıların yerleşik olmayan geçim tarzı, kişisel eşyaların sayıca asgari düzeyde tutulmasını zorunlu kıldığından; herhalde hırsızlığa hedef olmayacak derecede düşük bir kullanım değeri söz konusudur. Yine de bunlara yönelik transfer eylemlerinin nasıl karşılandığına ilişkin bilgilerimiz son derece sınırlıdır.

Sonuç

Araştırmaların ima ettiği şey şudur: Çalmak, özü itibarıyla kötü bir şey değildir; kaynak transferinin *arkaik* bir formudur. Onu “kötü” yapan, kaynak

sahibinin gösterdiği direniştir. İki tarafın faydasının eşit veya hala kaynak sahibi lehine olduğu durumlarda hırsızlık hoşgörülür. Fayda-maliyet dengesi hırsız lehine bozulduğunda ise hoşgörü yerini çatışmaya bırakır. Transfer sürecinde tepkinin yönünü tayin eden kritik faktör, kaynağın tedarikçisi tarafından algılanan değeri ile mutlak değeri arasındaki açıklıktır. Bu açıklık, hırsızlığın sıklığına, kaynağın büyüklüğüne ve topluluğun nüfusuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir.

Hoşgörülen hırsızlık, tarihsel olarak yüz yüze ilişkilerin geçerli olduğu, siyasal örgütlenmesi merkezileşmemiş az nüfuslu avcı-toplayıcı topluluklara atfedilir. Bu toplulukların geçim sistemi, “paket” olarak adlandırılan doğal birimlerdeki gıda maddelerinin avlanmasına veya hasadına dayalıdır. Hoşgörülen hırsızlığın maddi temellerini biçimlendiren işte bu *ekolojik* sınırlamadır. Avcı-toplayıcılarda gıda sıklıkla paylaşılır veya hoşgörülen hırsızlığa maruz kalır. Bu durum bireysel tedarikçilerin zararına, grubun faydasına gibi görünse de son tahlilde görece eşitlikçi bir kaynak dağılımını güvenceye alır.

Demek ki bu topluluklar, maddi varlıklarının üretimi sürecinde uygar toplumlardaki gerilim ve çatışmaların odağında yer alan bir konuyu barışçıl yöntemlerle çözümlenmenin bilgisini de edinmiş olmalıdırlar. Küçük grupların optimum kaynak dağılımını ve kolektif çıkarı sağlamadaki başarısı, bizleri merkezi siyasal yapıları ayakta tutmanın görece yüksek sosyoekonomik maliyeti üzerinde düşünmeye sevk edebilir.

Avcı-toplayıcılarda kamusal karakterli kaynakların tedariki, erkekler için bir toplumsal dikkat konusu iken, hoşgörülen hırsızlığın bu kaynakları hedeflemesi kaynak dağılımındaki ilkesel eşitlikle ilgilidir. Üretici güçlerin görece düşüklüğü ve üretimin kolektif örgütlenişi, tedarikçilerin bu kaynaklardan bir kısmını saklayıp stoklamaları yönünde bir bilincin gelişmesini engeller. Kaynakların dağılımına ilişkin toplumsal kurumlar ve bireysel davranışlar, egemen üretim biçiminin tayin ettiği yönde gelişir. Bu ikisi arasındaki ilişki, kamu malı statüsünün habercisi olan “açık erişim” rejimi ile hoşgörülen hırsızlığın bir arada bulunuşunu açıklar.

Avcıdaki sahiplenme eğilimi ile hırsızdaki emek harcamadan geçinme eğilimi, mevcut üretim biçiminin koşullandırdığı davranış örüntüleri üzerinden “dengelenmiş” durumdadır. Avcı-toplayıcı toplulukların binlerce yıldan beri varlıklarını sürdürebilmiş olmalarının sırrı da büyük ölçüde bu dengede gizlidir. Bu topluluklar, kamusal kaynaklarla kendi maddi varlıklarının üretimi arasındaki ilişkiyi *doğru* değerlendirmekle uygar toplumlardan daha “ileri” bir aşamayı temsil ediyor gibidirler.

KAYNAKÇA

- Bliege Bird, R.L ve Bird, D.W. (1997) "Delayed Reciprocity and Tolerated Theft: The Behavioral Ecology of Food-Sharing Strategies", *Current Anthropology*, 38 (1), 49-78.
- Blurton Jones, N.G. (1984) "A Selfish Origin for Human Food Sharing: Tolerated Theft", *Ethology and Sociobiology*, 5 (1), 1-3.
- Bowles, S. ve Choi, J-K. (2013) "Coevolution of farming and private property during the early Holocene", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America (PNAS)*, 110 (22), 8830-8835.
- Cosmides, L. (1989) "The logic of social exchange: Has natural selection shaped humans reason? Studies with the Wason selection task", *Cognition*, (31), 187-276.
- Gurven, M. (2004) "Reciprocal altruism and food sharing decisions among Hiwi and Aché hunter-gatherers", *Behavioral Ecology and Sociobiology*, (56), 366-380.
- Hawkes, K. (1993) "Why Hunter-Gatherers Work: An Ancient Version of the Problem of Public Goods", *Current Anthropology*, 34 (4), 341-361.
- Hawkes, K. ve Bliege Bird, R.L. (2002) "Showing Off, Handicap Signaling, and the Evolution of Men's Work", *Evolutionary Anthropology*, (11), 58-67.
- Henshilwood, C.S., d'Errico, F., Yates, R., Jacobs, Z., Tribolo, C., Duller, G.A.T., Mercier, N., Sealy, J.C., Valladas, H., Watts, I. ve Wintle, A.G. (2002) "Emergence of Modern Human Behavior: Middle Stone Age Engravings from South Africa", *Science*, (295), 1278-1280.
- Henshilwood, C.S. ve Marean, C.W. (2003) "The Origin of Modern Human Behavior", *Current Anthropology*, 44 (5), 627-651.
- Holmberg, A.R. (1950) *Nomads of the Long Bow: The Siriono of Eastern Bolivia*, Washington: Smithsonian.
- İbn Haldun (1989) *Mukaddime (Cilt-I, II)*, (Z. K. Ugan, Çev.). İstanbul: MEB.
- Isaac, G. (1978) "The Food-Sharing Behavior of Protohuman Hominids", *Readings from Scientific American: Human Ancestors*, San Francisco: W. H. Freeman and Company, 110-123.
- Jaeggi, A.V. ve van Schaik, C.P. (2011) "The evolution of food sharing in primates", *Behavioral Ecology and Sociobiology*, (65), 2125-2140.
- Kaplan, H. ve Gurven, M. (2005) "The Natural History of Human Food Sharing and Cooperation: A Review and a New Multi-Individual Approach to the Negotiation of Norms", *Moral Sentiments and Material Interests: The Foundations of Cooperation in Economic Life*, H. Gintis, S. Bowles, R. Boyd ve E. Fehr (Eds.). Cambridge: MIT Press, 75-114.

- Katz, E. ve Rosenberg, J. (2001) *Property rights, theft, and efficiency: The Biblical Waiver of Fines in the Case of Confessed Theft*, Ramat Gan: Bar-Ilan University, Department of Economics, Working Papers No.01/2001.
- Klein, R.G. (1995) "Anatomy, Behavior, and Modern Human Origins", *Journal of World Prehistory*, 9 (2), 167-198.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013) *Alman İdeolojisi (2. Basım)*, (T. Ok ve O. Geridönmez, Çev.). İstanbul: Evrensel.
- Morgan, L.H. (1994) *Eski Toplum (Cilt-I)*, (Ü. Oskay, Çev.). İstanbul: Payel.
- Olson, M. (2002) *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, MA: Harvard University.
- Orr, H.A. (2009) "Fitness and its role in evolutionary genetics", *Nature Reviews Genetics*, 10 (8), 531-539.
- Sahlins, M. (2010) *Taş Devri Ekonomisi*, (T. Doğan ve Ş. Özgün, Çev.). İstanbul: bgst.
- Schieffenhövel, W. (2014) "On the human ethology of food sharing", *Anthropological Review*, 77 (3), 355-370.
- Steward, J.H. (1958) *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution (2nd printing)*, Urbana: University of Illinois.
- Sutton, M.Q. ve Anderson, E.N. (2010) *Introduction to Cultural Ecology (2nd Edition)*, Lanham: Altamira.
- Vickery, W.L., Giraldeau, L-A., Templeton, J.J., Kramer, D.L. ve Chapman, C.A. (1991) "Producers, Scroungers, and Group Foraging", *The American Naturalist*, 137 (6), 847-863.
- Wilson, D.S. (1998) "Hunting, Sharing, and Multilevel Selection: The Tolerated-Theft Model Revisited", *Current Anthropology*, 39 (1), 73-97.
- Winterhalder, B. (1996) "A Marginal Model of Tolerated Theft", *Ethology and Sociobiology*, 17 (1), 37-53.
- Woodburn, J. (1982) "Egalitarian Societies", *Man*, 17 (3), 431-451.